

DOI: [10.32702/2307-2156-2018.11.21](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2018.11.21)

УДК: 351+ 354.1: 37.01

*М. П. Баран,
канд. наук з держ. упр.,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ*

ВРАХУВАННЯ МЕНТАЛЬНОСТІ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

*M. P. Baran
PhD in Public Administration, Associate Professor,
Department of Public Management and Administration,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk*

INCORPORATION OF MENTALITY OF HUMAN RESOURCES IN THE PROCESS OF IMPLEMENTATION THE NATIONAL EDUCATION POLICY

У статті обґрунтовано доцільність впровадження реформи децентралізації та інших секторальних реформ, у тому числі і освіти. Відображено результати соціологічних досліджень, у яких значна частина респондентів розуміючи потребу змін/реформ не вірить в їх успіх, не підтримує їх, а інколи й відкрито чинить опір. Актуалізовано потребу дослідження ментальності українців при реалізації державної політики, зокрема у сфері загальної середньої освіти. Констатовано, що будь-яка реформа сьогодні зустрічає активний супротив. Зазначено, що такий супротив можна спостерігати і при втіленні концептуальних засад реформування середньої школи «Нова українська школа». Проаналізовано невдачі реформування загальної середньої освіти за час незалежності України. Підсумовано, що декларація практично всіма політиками досягнень в усіх сферах життя суспільства, у тому числі й освітній сфері, не мали позитивних результатів для українців. Виокремлено як проблему співвідношення усвідомлення важливості змін у різних сферах життя українців, у тому числі і в освітній та опору вже на стадії сприйняття потреби таких змін. Зроблено спробу довести, що причина такого опору пов'язана із неврахуванням основ формування ментальності українців при реалізації державної освітньої політики. Підкреслено, що оскільки у ментальній пам'яті українців зафіксований більш як 20-річний досвід систематичних поразок реформ освіти, то такий опір є закономірною реакцією людини на зміни. Підсумовано, що планування втілення реформ в країні не може проходити без аналізу факторів, які сформували на цей час певні грані ментальності українського суспільства.

The article justifies the feasibility of implementing the decentralization reform and other sectoral reforms, including education. It discloses the results of sociological research, in which a significant part of respondents while understanding the need for changes / reforms still does not believe in their success, does not support them, and sometimes openly resist them. The need for focusing on Ukrainian mentality while implementing public policies, especially in the field of secondary education, is actualized. The article clearly shows that today each and every reform meets active opposition. It states that such opposition can be observed in implementing the concept for

reforming the secondary school "New Ukrainian School". The failures of secondary education reforming during the period of Ukrainian independence are analyzed. The article underlines that tough almost all politicians declare the achievements in all social spheres, including the educational sector, this fact by itself has not produced the desired effect on Ukrainians and has not changed their attitudes. The dissonance between the awareness of the importance of changes in various spheres of Ukrainians' lives, including educational sector, and social resistance to perceive the need for such changes, even at their initial stages – that is what the article singles out as the key problem. The author attempts to prove that the reason for this resistance lies in neglecting the foundations of Ukrainian mentality when implementing national education policy. The article emphasizes that, because the Ukrainians' mental memory has fixed more than 20-year experience of systematic defeats of education reforms, such resistance is an obvious and natural reaction of the citizens to any changes. The research concludes that while planning to implement any reforms in the country it is unwise to even start without analyzing the factors that have formed certain aspects of the Ukrainian social mentality by the time of such initiatives.

Ключові слова: *реформа; державна освітня політика; реформа загальної середньої освіти; ментальність; людські ресурси.*

Keywords: *reform; State education policy; reform of secondary education; mentality; human resources.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Все українське суспільство, починаючи з 2014 р., включено у процес реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, метою якого є визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад [1]. Для реалізації мети Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні був розроблений план заходів, який затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 22 вересня 2016 р. № 688-р [2].

Сьогодні українці прямо чи опосередковано відчувають вплив великої кількості реформ. Втілюються реформи децентралізації, системи освіти, системи охорони здоров'я, Конституційна, пенітенціарна, пенсійна, антикорупційна, земельна, реформи у сільському господарстві, фінансовому секторі, енергетичній системі, державному управлінні, виборчій системі, системі прокуратури, судовій системі й інші.

Децентралізація є пріоритетною реформою. Завершується вже четвертий рік реформування територіальної системи органів влади, паралельно втілюються завдання секторальних реформ. За словами Віце-прем'єр-міністра – Міністра регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства Геннадія Зубка : «Реформа децентралізації була і залишається пріоритетною у 2017 році. Основне завдання в цьому році (2018 р.) секторальне просування реформи – в освіті, медицині, системі надання адмінпослуг, земельних відносинах, дорожній інфраструктурі, сфері планування територій» [3].

Чи можуть українці досягнути мету, проаналізувати переваги та ризики кожної із реформ, які втілюються одночасно – це досить дискусійне питання. Незаперечним є одне – реформи потрібні. Але чому тоді їх втілення викликає недовіру та опір? Одним із аспектів, які гальмують втілення реформ, є факт неврахування ментальності людських ресурсів при формуванні та реалізації державної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує низка закордонних та українських наукових досліджень минулого і сучасності, присвячених становленню та висвітленню суті понять «менталітет», «ментальність». Загальні методологічні проблеми теорії ментальності й деякі аспекти історії та теорії української ментальності досліджено у праці «Проблеми теорії ментальності» [4]; історію європейської ментальності від античності й до наших днів досліджено крізь призму формування і розвитку основних концептів людського життя: релігійності, сексуальності і кохання, хвороби, віку, смерті, страхів, комунікації, «свого» і «чужого», простору і часу описано у праці «Історія європейської ментальності» [5], сутність ментального виміру української регіональної цивілізації, її феномен, історичні витоки й основні етапи розвитку від найдавніших часів до сьогодення, теоретико-методологічне, історіософське та історіографічне підґрунтя цивілізаційного осмислення ментальності українського народу, еволюція ментального образу українців під впливом зародження писемності, прийняття християнства, формування козацтва, розвитку книгодрукування, університетської освіти, науки, міжконфесійного діалогу, аналіз регіональних, культурних, духовних, психоповедінкових особливостей менталітету українців висвітлені у монографії «Ментальний вимір української цивілізації» [6]; дослідженню українського менталітету присвячена праця «Український менталітет: ілюзії – міфи – реальність» [7] та ін.

Наукові пошуки щодо ментальності є досить різноплановими і здійснюються в рамках різних наук: філософії, психології, політології, культурології тощо. Проте в контексті становлення публічного управління цьому питанню приділяється недостатньо уваги.

Формування цілей статті. Метою публікації є спроба актуалізувати потребу дослідження ментальності українців при реалізації державної політики, зокрема у сфері загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом часу впровадження реформ у країні систематично проводяться вивчення громадської думки щодо очікувань від реформи децентралізації. Результати загальнонаціонального опитування міського населення України та службовців органів місцевого самоврядування міст щодо проблем місцевого самоврядування та ставлення до децентралізації влади, проведеного ще у 2014 р., переконливо засвідчили потребу в реформуванні місцевого самоврядування, оскільки кожен другий мешканець міста був незадоволений життям у своєму населеному пункті [8].

У рамках проекту «Партисипативна демократія та обґрунтовані рішення на місцевому рівні в Україні», що впроваджувався Асоціацією міст України спільно з Норвезькою асоціацією місцевих та регіональних влад, Норвезьким інститутом міських і регіональних досліджень, Університетським коледжем прикладних наук Осло і Акерсгуса у жовтні-листопаді 2017 року проведено дослідження з вивчення громадської думки жителів України, жителів та депутатів міст, сіл та селищ – учасників проекту [9]. За результатами цього дослідження більше респондентів ОТГ у порівнянні з респондентами міст вважають, що децентралізаційна реформа позитивно вплинула на розвиток їхніх населених пунктів. Респонденти міст демонструють значно менший рівень обізнаності зі створенням ОТГ, ніж мешканці ОТГ та ніж у середньому по країні [9]. Такі показники, на нашу думку, не випадкові, оскільки представники ОТГ окрім аналізу загальнодоступної інформації про реформу місцевого самоврядування та інші секторальні реформи, аналізують наявний поступ у своїх ОТГ, що є стартом до змін ментального досвіду людини.

Зростання обізнаності громадян про децентралізацію і відчуття ними її результатів демонстрували також опитування, які підготовлені та здійснені Київським міжнародним інститутом соціології та Центром «Соціальні індикатори» на замовлення Програми Ради Європи «Децентралізація і територіальна консолідація в Україні» у співпраці та координації з експертами Ради Європи, фахівцями з питань місцевого самоврядування та Мінрегіоном України [10; 11].

Однозначно, що успіх оголошеної Президентом і Урядом України політики децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування значною мірою залежить від сприйняття суспільством як зазначеної політики загалом, так і окремих її аспектів. Зважаючи на результати представлених вище та інших досліджень, у яких простежується позитивна динаміка сприйняття реформи, дозволимо зазначити, що не все так позитивно. Переважна більшість українців не вірять в успішність реформ: переконані в успіху 5%, ще 29% загалом мають віру, проте з певними сумнівами, 38% вже не вірять, проте частка надії ще є, а 23% не вірять в успіх реформ зовсім. Проте слід зазначити, що кількість тих, хто зовсім не вірять в успіх реформ, істотно зменшилася порівняно з минулими роками (30% – у 2015 році, 28% – у 2016-му, 40% – у 2017-му) [12].

Позитивом, на нашу думку, є важливість вибору державою пріоритетних для втілення реформ, що підтверджують і результати дослідження. Ієрархія найважливіших для українців реформ вже чотири роки поспіль залишається стабільною: найважливішою є антикорупційна реформа – так вважають майже 58% населення. Далі за рівнем значущості йдуть реформа сфери охорони здоров'я (46%), пенсійна реформа та реформа системи соціального захисту (44%, минулого року – 36%), реформа органів правопорядку (32%), люстрація чиновників (29%, минулого року – 22%), реформа армії, зміцнення обороноздатності (21,5%). Проте з усіх цих відносно успішними було визнано лише пенсійну реформу (7%), реформу охорони здоров'я (6%) та реформування армії (6,5%). Жодної успішної реформи не зазначили 69% (торік – 77%). У ставленні до цих реформ, які тільки розпочалися, переважає негатив: повністю та в основному підтримують освітню реформу 33%, повністю або в основному не підтримують – 44% (решта 23% або не знають про реформу або не можуть дати відповіді), пенсійну реформу повністю та в основному підтримують 25%, повністю або в основному не підтримують – 57% (решта 17% або не знають про реформу або не можуть дати відповіді), медичну реформу повністю та в основному підтримують 26%, повністю або в основному не підтримують – 61% (решта 13% або не знають про реформу або не можуть дати відповіді) [12].

Як бачимо, результати досліджень беззаперечно засвідчують потребу реформ у багатьох сферах. Що ж заважає українцям повірити в успіх цих реформ, підтримати їх та докласти зусиль для їх втілення? Чи мають українці підґрунтя для того, щоб не вірити у позитивні зміни від реформ?

Протягом часу незалежності України, декларація практично всіма політиками досягнень в усіх сферах життя суспільства, у тому числі й освітній сфері, закінчувалися з одного боку констатуючим словом «АЛЕ...» та незадоволенням народу своїм соціальним становищем, з іншого. Будь-яка реформа сьогодні зустрічає активний супротив. Такий супротив ми спостерігаємо і при втіленні концептуальних засад реформування середньої школи «Нова українська школа» [13]. Причину такого опору ми пов'язуємо із неврахуванням основ формування ментальності українців при реалізації державної освітньої політики.

Ментальність, менталітет (від лат. mens (mentis) – розум, мислення, душевний склад) – сукупність соціально-психологічних настанов, автоматизмів та навичок свідомості, які формують способи бачення світу та уявлення людей, що належать до тої або іншої культурної спільноти. Як будь-який соціальний феномен, ментальності історично мінливі, але зміни в них відбуваються дуже повільно [14].

Аналізуючи праці науковців, присвячені темі публікації, зазначимо, що у суспільних і гуманітарних науках паралельно з терміни «менталітет» та «ментальність» використовується і як синонімічні поняття, і як нетотожні. Співвідношення цих двох понять, визначення більш загальної та конкретно-операційної категорії

залишається дискусійним питанням, і, оскільки не є предметом нашого дослідження, вважаємо, що воно порізнорозному повинно вирішуватися в межах окремих наукових напрямів та підходів. У межах нашого дослідження ми вживатимемо термін «ментальність». Формування української ментальності відбувалось під впливом складних історичних, геополітичних, природно-кліматичних та інших чинників. Погоджуючись із дослідженнями Ю. Юшкевич [15] про те, що знаходячись на перехресті Заходу та Сходу, ментальність займала проміжне становище між народами з класичним менталітетом, що обумовило виникнення так званого «некласичного менталітету» українців, для якого притаманні ментальні особливості як Заходу, так і Сходу, зазначимо, що ментальність українців сьогодні також зазнає значних трансформацій під впливом геополітики, що особливо важливо враховувати під час формування та реалізації державної політики.

У 2014 році українці вибрали євроінтеграційний вектор розвитку, і протягом чотирьох років відбуваються зміни у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Проте усвідомлення важливості таких змін, у тому числі і в освітній, сфері зазнає опору вже на стадії сприйняття потреби таких змін. І це не випадковість, оскільки у ментальній пам'яті українців зафіксований більш як 20-річний досвід систематичних поразок реформ освіти.

В обґрунтуванні змін у Концепції нової української школи зазначено, що за «експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями. Але українська школа не готує до цього. Як і 10, 20, 50 років тому, пересічний український школяр здобуває в школі застарілі знання. ... Спосіб навчання в сучасній українській школі не мотивує дітей до навчання. ... Збільшується цифровий розрив між учителем і учнем. ... Через хронічне недофінансування сектору сьогодні не всі громадяни України мають рівний доступ до якісної освіти, гарантованій державою. Школа відтворює бідність: діти з незаможних родин мають гірші шанси здобути гарну освіту і піднятися соціальною драбиною» [13]. Відтак зрозуміло, що потреба реформування загальної середньої освіти є незаперечною і передбачає зупинити негативні тенденції та перетворити українську школу на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності України.

Проте, відкладений у свідомості суб'єктів освітнього процесу негативний досвід впровадження реформ, як частина емоційної складової ментальності українців, суттєво стримує впровадження реформи освіти сьогодні. Сьогодні ми маємо кілька поколінь, які фізично пережили «експерименти» із змінами в освіті: батьки, діти, вчителі та інші суб'єкти освітнього процесу. Повернемося на початок незалежності України. Потреба децентралізації управління освітою була передбачена ще у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») у 1993 р. [16]. Головною метою Державної національної програми «Освіта» було визначення стратегії розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу XXI століття, створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації. Серед основних стратегічних завдань реформування управління освітою розглядалися «перехід від державного до державно-громадського управління; чітке розмежування функцій між центральними регіональними і місцевими органами управління; забезпечення самоврядування навчально-виховних закладів і наукових установ; утвердження в сфері освіти гармонійного поєднання прав особи, суспільства і держави; автономізація функціонування регіональних і місцевих органів управління освітою» [16]. На жаль, прогресивні ідеї цього документу не були втілені.

Окремі практичні кроки модернізації системи освіти, а саме структури середньої освіти – поступовий перехід до 12-річного терміну навчання та наближення її до європейської були зроблені у 1999 році – рік прийняття Закону України «Про загальну середню освіту» [17]. Це загалом прогресивне рішення було ухвалено без попередніх публічних дискусій і з'ясування позицій основних дійових осіб освітнього процесу, методом «реформи згори» [18, с. 6] і протягом свого існування так і не отримало підтримки суспільства. Результати соціологічного опитування Центру Разумкова (2006 р.) засвідчили, що 65,9% респондентів висловили негативне ставлення до цього нововведення, 25,3% – позитивне [19].

У 2002 році затверджено Національну доктрину розвитку освіти [20], у якій актуальним завданням, як і сьогодні (виділено автором), було «забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян та дальше утвердження її національного характеру» [20].

У 2004 р. було затверджено Державний стандарт базової і повної середньої освіти, яким створювалися передумови «для всебічного розвитку особистості і визначається на засадах загальнолюдських та національних цінностей, науковості і систематичності знань, їх значущості для соціального становлення людини, гуманізації і демократизації шкільної освіти... для індивідуалізації та диференціації навчання, його профільності у старшій школі, запровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій, формування соціальної, комунікативної, комп'ютерної та інших видів компетентності учнів...» [21].

З того часу всі суб'єкти освітнього процесу пережили процес псевдо реформування: передрукування підручників, фінансування освіти за залишковим принципом, низькі заробітні плати вчителів. Але втілення в життя таких необхідних для нового дихання системи освіти рішень так і не відбулося. Реформа повинна була завершитися у 2013 році, і вся система мала перейти до 12-річного навчання. Проте, у 2010 році Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу», яким передбачалось повернення до 11-річної повної середньої освіти [22]. Таке рішення було підтримано українським суспільством, про що свідчать результати дослідження, проведеного у 2010 р. Інститутом соціальної та політичної психології

Національної академії педагогічних наук України. 76,3% респондентів, у сім'ях яких були учні чи/або студенти позитивно відповіли на запитання «Як Ви поставилися до нещодавно прийнятого Верховною Радою України закону, що передбачає відміну 12-річного і повернення до 11-річного терміну навчання в загальноосвітніх школах» [23].

Важко не погодитися із припущенням, висловленим у публікації «Реформа освіти» про те, що такий розвиток реформування системи освіти був «яскравим результатом слабкості системи – адже одна з ключових проблем української освіти та її реформ до нинішнього часу полягала в тому, що будь-яка реформа вважалася особистим проектом чинного міністра освіти і цілком могла бути припинена або навіть скасована його наступником. Це абсолютно неприпустимо для освітньої галузі, де повноцінна реформа зазвичай може відбутися за каденцію щонайменше кількох міністрів» [24].

Як бачимо, починаючи з 1993 року освітня система України сьогодні (це 7,7 млн. тих, хто навчається, і 1,5 млн. тих, хто навчає й забезпечує процес навчання – майже 20% населення країни безпосередньо пов'язані з освітою, а якщо додати сюди членів родин, ця цифра зростає щонайменше вдвічі [18, с. С.5]) знали потребу та прагнули реформувати систему освіти, проте більше як 25 років не отримували бажаних результатів. На нашу думку, причини невдачі освітніх реформ полягають у недосконалому використанні нормативно-правових, фінансових, організаційно-управлінських, ідеологічних механізмів, у відсутності бачення їх комплексного застосування та, основне, виведення людини з її сформованою ментальністю – суб'єкта освітнього процесу з матриці змін.

У 2014 році керівництво МОН знову заявило про намір здійснити перехід до 12-річної загальної середньої освіти та повністю модернізувати систему повної загальної середньої освіти. Команда міністерства на чолі з Лілією Гриневич, комплексно та системно підходять до впровадження реформи із залученням громадськості до обговорення ініціатив.

Але знову немає одностайності в суспільстві щодо підтримки реформи. Перехід до 12-річної загальної середньої освіти схвально оцінили експерти, однак думка ширшої професійної спільноти та батьків відрізняється від позицій експертів та політиків. За даними опитування Фонду ім. І. Кучеріва «Демократичні ініціативи» (2015 р.), на запитання «Як Ви ставитеся до пропозиції запровадити 12-річну загальну середню освіту?» лише 10,2% респондентів серед батьків підтримують цю ідею, а 68,5% – ні [25]; серед учителів частка прихильників 12-річної повної середньої освіти становить 16,1%, противників – 67,5% [26].

Негативний відбиток на впровадження реформи освіти ставлять й інші чинники: популістські промови псевдореформаторів, опір змінам вчителів, які не хочуть чи не здатні змінювати себе заради втілення основних ідей реформи, не хочуть виходити із зони комфорту, нестача фінансування/співфінансування для покращення матеріально-технічного оснащення шкіл та ін. І, основне, низький рівень поінформованості не тільки педагогічного середовища, а українців загалом, про досягнення Нової Української Школи, про зміни у змісті освіти та методиці викладання предметів тощо. Практично відсутня інформація у державних ЗМІ про результати реформи з перших уст ключових суб'єктів реформи – вчителів, батьків, дітей. А говорити є про що, оскільки 100 шкіл в Україні вже пілотують новий державний стандарт початкової освіти.

Підсумовуючи зазначимо, що планування втілення реформ в країні не може проходити без аналізу факторів, які сформували на цей час певні грані ментальності українського суспільства. Результати такого аналізу стануть в нагоді при напрацюванні шляхів зменшення опору реформам у державі загалом, та освіті зокрема, збільшать кількість активних прихильників реформи та сприятимуть впровадженню принципу залучення громадськості до прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел.

1. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 1 квітня 2014 р. № 333-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
2. Розпорядження КМУ «Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 22 вересня 2016 р. № 688-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249350402>
3. Основне завдання децентралізації в 2017-му – секторальне просування реформи, – Геннадій Зубко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/3975>
4. Проблеми теорії ментальності / М.В. Попович, І.В. Кисляковська, Н.Б. Вяткіна та ін. – К. : Наукова думка, 2006. – 403 с.
5. Історія європейської ментальності / За ред. Петера Дінцельбахера / Львів: Літопис, 2004. – 720 с.
6. Ментальний вимір української цивілізації / Я.С. Калакура, О.О. Рафальський, М.Ю. Юрій – Київ: Генеза, 2017. – 560 с.
7. Стражний Олександр. Український менталітет: ілюзії – міфи – реальність / Стражний Олександр. – К.: Дух і літера, 2017. – 456 с.
8. Результати загальнонаціонального опитування міського населення України та службовців органів місцевого самоврядування міст щодо проблем місцевого самоврядування та ставлення до децентралізації влади / Галузевий моніторинг. – № 18. – грудень, 2014 / За редакцією Пітцика М.В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://auc.org.ua/sites/default/files/mon18_1obkdalynka_tak.pdf
9. Громади кажуть. Підсумковий звіт за результатами досліджень громадської та експертної думки (жовтень-листопад 2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://auc.org.ua/sites/default/files/library/amu_2017_ua_mista_otg_new.pdf

10. Обізнаність і довіра людей до децентралізації зростають – соціологічне дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://decentralization.gov.ua/news/8359?page=3>
11. Третє щорічне соціологічне дослідження «Децентралізація та реформа місцевого самоврядування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slg-coe.org.ua/p13513/>
12. Демініціативи: найбільший опір реформам чинять чиновники та олігархи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mresearcher.com/2018/07/deminiatsiivi-najbilshij-opir-reformam-chinyat-chinovniki-ta-oligarhi.html>
13. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
14. Галушко К.Ю. Ментальність, менталітет // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2009. – 790 с.
15. Юшкевич Ю. С. Аксиологічна складова української ментальності та механізми її збереження / Ю. С. Юшкевич // Наукове пізнання : методологія та технологія. – 2012. – №1 (28). – С. 140–144.
16. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896 «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
17. Закон України «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14/ed19990513#o83>
18. Касьянов Георгій Освітня система України 1990 – 2014 Аналітичний огляд / Георгій Касьянов / Благодійний фонд «Інститут розвитку освіти» – К.: ТАКСОН, 2015. – 52 с.
19. Як Ви ставитеся до переходу школи на 12-річний термін навчання? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=258
20. Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 «Про Національну доктрину розвитку освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
21. Постанова КМУ від 14 січня 2004 р. № 24 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-2004-%D0%BF>
22. Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2442-17>
23. Актуальні проблеми українського суспільства на старті нового політичного сезону: Інформаційний бюлетень. Вересень' 2010 / За ред. М. М. Слюсаревського; Упоряд. Л. П. Черниш. – К., 2010. – 58 с.
24. Реформа освіти [Електронний ресурс] / Сайт : THE REFORMS GUIDE. – Режим доступу : <http://reformsguide.org.ua/ua/analytics/education-reform/>
25. Проект «Середня освіта в Україні: думка батьків» / Інформаційні матеріали загальнонаціонального соціологічного дослідження батьків учнів загальноосвітньої школи / Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», Фірма «Юкрейніан соціолоджі сервіс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://iro.org.ua/uploads/%D0%91%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D0%B8_\(1\).pdf](http://iro.org.ua/uploads/%D0%91%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D0%B8_(1).pdf)
26. Проект «Середня освіта в Україні: думка вчителів» / Інформаційні матеріали загальнонаціонального соціологічного дослідження вчителів загальноосвітньої школи / Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», Фірма «Юкрейніан соціолоджі сервіс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iro.org.ua/uploads/%D0%92%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%96.pdf>

References.

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014) The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Concept of local self-governance and territorial power reforming in Ukraine”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (Accessed 5 September 2018)
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016) The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “Some issues of implementation of the Concept of local self-governance and territorial power reforming in Ukraine”, available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249350402> (Accessed 5 September 2018)
3. Zubko, Hennadij. Osnovne zavdannia detsentralizatsii v 2017-mu – sektoralne prosuvannia reformy, available at: <https://decentralization.gov.ua/news/3975> (Accessed 4 October 2018)
4. Popovych, M.V., Kysliakovska, I.V., Viatkina, N.B. and other (2006), Problemy teorii mentalnosti [Problems of mentality theory], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
5. Dintselbakher, Peter (2004), Istoriiia ievropejskoi mentalnosti [History of European mentality], Litopys, Lviv, Ukraine.
6. Kalakura, Ya.S., Rafalskyj O.O. and Yuriy, M.Yu. (2017), Mentalnyj vymir ukrainskoi tsyvilizatsii [Mental dimension of Ukrainian civilization], Heneza, Kyiv, Ukraine.
7. Strazhnyj, O. (2017), Ukrainskyj mentalitet: iluzii – mify – realnist [Ukrainian mentality: illusions - myths - reality], Dukh i litera, Kyiv, Ukraine.
8. Pittsyk, M.V. (2014) Rezultaty zahalnonatsionalnoho opytuvannia miskoho naseleння Ukrainy ta sluzhbovtsiv orhaniv mistsevoho samovriaduvannia mist schodo problem mistsevoho samovriaduvannia ta stavlenia do detsentralizatsii vlady / Haluzevyj monitorynh, vol. 18, December, available at: http://auc.org.ua/sites/default/files/mon18_1obkdalynka_tak.pdf (Accessed 11 September 2018)

9. Hromady kazhut. Pidsumkovyj zvit za rezultatamy doslidzhen hromadskoi ta ekspertnoi dumky (October-November, 2017), available at: http://auc.org.ua/sites/default/files/library/amu_2017_ua_mista_otg_new.pdf (Accessed 5 September 2018)
10. Obiznanist i dovira liudej do detsentralizatsii zrostaiut' – sotsiologichne doslidzhennia, available at: <https://decentralization.gov.ua/news/8359?page=3> (Accessed 5 September 2018)
11. Tretie schorichne sotsiologichne doslidzhennia “Detsentralizatsiia ta reforma mistsevoho samovriaduvannia”, available at: <http://www.slg-coe.org.ua/p13513/> (Accessed 5 September 2018)
12. Deminitsiatyvy: najbilshyj opir reformam chyniat chynovnyky ta oliharkhy, available at: <https://mresearcher.com/2018/07/deminitsiatiivi-najbilshij-opir-reformam-chinyat-chinovniki-ta-oligarhi.html> (Accessed 5 September 2018)
13. Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly, available at: Uriadovyj portal. Yedynyj veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy, available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Accessed 4 October 2018)
14. Halushko, K. Yu. (2009), Mentalnist, mentalitet [The mentality, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
15. Yushkevych, Yu. S. (2012), Axiological component of the Ukrainian mentality and mechanisms for its preservation, Naukove piznannia : metodolohiia ta tekhnolohiia, vol.1 (28), pp. 140–144.
16. Cabinet of Ministers of Ukraine (1993) The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On the State national program “Education” (“Ukraine XXI Century””, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF> (Accessed 5 September 2018)
17. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999) The Law of Ukraine “On General Secondary Education”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14/ed19990513#o83> (Accessed 5 September 2018)
18. Kasianov, Heorhij (2015), Osvitnia systema Ukrainy 1990-2014 Analitychnyj ohliad [The educational system of Ukraine 1990-2014. Analytical Review], Blahodijnyj fond “Instytut rozvytku osvity”, TAKSON, Kyiv, Ukraine.
19. Yak Vy stavytesia do perekhodu shkoly na 12-richnyj termin navchannia?, available at: http://old.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=258 (Accessed 4 October 2018)
20. President of Ukraine (2002), The Decree “On National Doctrine of Education Development”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (Accessed 5 September 2018)
21. Cabinet of Ministers of Ukraine (2004) The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the State Standard of Complete Secondary Education”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-2004-%D0%BF> (Accessed 5 September 2018)
22. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010) The Law of Ukraine “On Amendments to the Legislation on the Secondary and Pre-school Education in organization of the education process”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2442-17> (Accessed 5 September 2018)
23. Sliusarevskoho, M. M.; Chernysh, L. P. (2010) Aktualni problemy ukrainskoho suspilstva na starti novoho politychnoho sezonu: Informatsijnyj biuleten [Actual problems of Ukrainian society at the start of the new political season: Newsletter], Kyiv, Ukraine.
24. Reforma osvity, available at: <http://reformsguide.org.ua/ua/analytics/education-reform/> (Accessed 5 September 2018)
25. Proekt “Serednia osvita v Ukraini: dumka batkiv” /Informatsijni materialy zahalnonatsionalnoho sotsiologichnoho doslidzhennia batkiv uchniv zahalnoosvitnoi shkoly / Fond “Demokratychni initsiatyvy imeni Il'ka Kucheriva”, Firma “Yukrejnian sotsiolodzhi servis”, available at: [http://iro.org.ua/uploads/%D0%91%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D0%B8_\(1\).pdf](http://iro.org.ua/uploads/%D0%91%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D0%B8_(1).pdf) (Accessed 4 October 2018)
26. Proekt “Serednia osvita v Ukraini: dumka vchyteliv” /Informatsijni materialy zahalnonatsionalnoho sotsiologichnoho doslidzhennia vchyteliv zahalnoosvitnoi shkoly / Fond “Demokratychni initsiatyvy imeni Il'ka Kucheriva”, Firma “Yukrejnian sotsiolodzhi servis”, available at: <http://iro.org.ua/uploads/%D0%92%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%96.pdf> (Accessed 4 October 2018)

Стаття надійшла до редакції 15.11.2018 р.